

Министерство образования Республики Беларусь
Учреждение образования «Барановичский государственный университет»
Студенческое научное общество БарГУ

СОДРУЖЕСТВО НАУК. БАРАНОВИЧИ-2016

Материалы XII Международной
научно-практической конференции
молодых исследователей

(Барановичи, 19—20 мая 2016 года)

В трёх частях

Часть 1

Барановичи
БарГУ
2016

В часть 1 сборника материалов XII Международной научно-практической конференции молодых исследователей «Содружество наук. Барановичи-2016» включены материалы докладов по актуальным проблемам различных научных направлений: филологические науки (русский, белорусский языки); лингвистика (английский, немецкий языки); методика преподавания иностранного языка, правоведение.

Сборник адресован преподавателям и студентам учреждений высшего образования, магистрантам, аспирантам.

Редакционная коллегия:

А. В. Никишова (гл. ред.), А. В. Прадун, В. Н. Кременевская (отв. секретари),
О. Н. Фенчук, Т. М. Пучинская, А. А. Савко, Н. А. Егорова, М. В. Андрияшко

Рецензент

кандидат педагогических наук, доцент, заведующий кафедрой германских языков факультета международных отношений Белорусского государственного университета М. Ф. Арсентьева

ГІСТАРЫЗМЫ І АРХАІЗМЫ ЯК СТЫЛІСТЫЧНЫ СРОДАК У РАМАНЕ Л. ДАЙНЕКІ «МЕЧ КНЯЗЯ ВЯЧКІ»

Уводзіны. У гістарычнай прозе ўстарэлая лексіка з'яўляецца ў пэўнай меры сродкам ідэнтыфікацыі пісьменніцкага бачання і чытацкага ўспрымання. Як адзначае В. Шынкярэнка, «асабліва важную ідэна-эстэтычную функцыю выконвае мова ў гістарычных творах, дзе праз асобныя лексічныя паняцці і іх граматычныя сувязі, нават структуру сказаў лепш адчуваецца эпоха, асэнсоўваюцца яе заканамернасці» [1, с. 90].

Лексічныя нормы патрабуюць правільнага выкарыстання слоў у адпаведнасці з іх значэннем, спалучальнасцю, стылістычнай афарбоўкай. Таму гістарызмы і архаізмы ўжываюцца ў сучаснай мове матывавана тады, калі ёсць патрэба назваць прадметы і з'явы мінулага. Часта яны сустракаюцца ў дапаможніках і навуковых працах па гісторыі, а таксама ў мастацкіх творах пра мінулае.

Асноўная частка. Слова, якія перасталі актыўна выкарыстоўвацца ў мове, знікаюць з яе не адразу. Пэўны час яны яшчэ зразумелыя гаворачым на дадзенай мове, вядомыя ім па мастацкай літаратуры, хоць паўсядзённая маўленчая практыка ўжо не адчувае ў іх патрэбы. Такія словы складаюць лексіку пасіўнага запasu і прыводзяцца ў тлумачальных слоўніках з паметай «устар.».

Устарэлыя словы неаднолькавыя па ступені ўстарэласці. З гэтага пункту гледжання даследчык Я. М. Булыка іх падзяляе на дзве групы: 1) устарэлыя словы з большай ступенню архаізацыі, 2) словы з меншай ступенню архаізацыі [2, с. 292].

Устарэлыя словы маюць асаблівую эмацыянальна-экспрэсіўную афарбоўку, таму яны займаюць важнае месца ў стылістыцы. У мастацкіх творах яны ўжываюцца для стварэння каларыту эпохі, узнаўлення рэальна-гістарычных абставін і мовы герояў. Даследчык Л. І. Арочка лічыць, што «гістарызмы, як і архаізмы, могуць ужывацца з пэўнай стылістычнай мэтай, але, у адрозненне ад апошніх, могуць і не выконваць ніякіх стылістычных функцый. Часцей за ўсё без стылістычных мэт ужываюцца яны ў навуковых працах па гісторыі, у разнастайных апісаннях мінулага» [3, с. 85].

Назіранні паказваюць, што ўстарэлая лексіка ў рамане Л. Дайнекі «Меч князя Вячкі» выконвае важныя функцыі:

1) стварае каларыт мінуўшчыны, напрыклад: Епіскап даў знак *латніку*, і той, падышоўшы да *князёўны*, выцягнуў з похваў *меч*, адрэзаў у спалоханай дзяўчынкі пасму валасоў [4, с. 202]; У хатках, што чарнеліся ўздоўж вуліц, спалі са сваімі жонкамі і дзецьмі *рымары* і *броннікі*, кавалі і *сырамятнікі*, *цесляры* і *скрыннікі*, *муралі* і *апоннікі*. А яшчэ — *дымары*, плавільшчыкі жалеза [5] і інш.;

2) характарызуе вобразы герояў, удакладняе апісанне прадметаў даўніны, напрыклад: На галаве ў яго быў высокі жалезны *шалом* з *наноснікам*, з выразамі для вачэй, з *кальчужнай сеткай-барміцай*, якая ахоўвала шыю і плечы [6]; Дзякуй табе, *прыснапамятны князь* [7] і інш.;

3) паказвае на час, у які адбываліся дзеянні, апісанья ў рамане, напрыклад: Полацкі князь Уладзімір Валадаравіч, бачачы, што ў ліваў з'явіўся новы гаспадар, сабраў раць і ў *лета 6714-е* спусціўся на стругах, шкутах і плытах уніз па Дзвіне, выклікаў епіскапа Альберта на перамовы на раку Вогу, што цячэ непдалёку ад Ікесколы [8]; *Чатыры сонцавароты* таму назад разам з Усеваладам я хадзіў на Рыгу, — нарэшце парушыў маўчанне Даўгерут [9] і інш.

У мастацкіх творах пісьменнікі паказваюць розныя гістарычныя эпохі. Героямі могуць быць прадстаўнікі розных класаў і сацыяльных груп, дзеянне можа разгортвацца ў самых розных месцах. Таму «для рэалістычнага прайгравання рэальнасці, для таго, каб адлюстравалі падзеі як мага бліжэй да праўды, выклікаць у чытача больш дакладныя ўяўленні аб пэўнай гістарычнай эпосе, пісьменнікі звяртаюцца да ўстарэлай, дыялектнай, спецыяльнай і нават жаргоннай лексікі» [10, с. 83]. У творах Л. Дайнекі знаходзім прыклады выкарыстання побач з устарэлай лексікай лексікі дыялектнай і спецыяльнай, напрыклад: *Струмант* свой кавальскі прывязу, кнігу вучоную аб гарачых і халодных металах [11]; *Плінфа* і *булыгі* чаргаваліся між сабою [12]; Ішлі бяззбройныя, але Халадок схаваў пад карзно *шастапёр* — невялікую жалезную булаву з вострымі шыпамі [13] і інш.

У рамане «Меч князя Вячкі» аўтар часта выкарыстоўвае лексічны паўтор аднаго і таго ж устарэлага слова з мэтай канцэнтрацыі эмацыянальнага падкрэслівання важнасці названага прадмета або з'явы, напрыклад: Трэба *меч*, востры, гартаваны *меч*, які не баіцца варожай крыві [14]; Ён любіў сваю *дружыну*, ганарыўся ёю, бо *дружына* дала яму і славу, і сілу, і ўладу ў Кукейноскім княстве [15]; Але што можа зрабіць ён адзін, удзельны *князь*, малодшы *князь*, слуга вялікага *князя*? [16] і інш.

Пісьменнік Л. Дайнека выкарыстоўвае і антанімічныя пары ўстарэлых слоў, па нашым меркаванні, гэта садзейнічае дакладнаму ўспрымання значэння супрацьпастаўленых слоў, напрыклад: *Баярын* быў пчалінаю маткаю, а *чалядзін* маленькаю пчалаю. *Баярын* быў пушчанскім дубам-волатам, а *чалядзін* — былінкаю [17] і інш.

Сустракаюцца выпадкі ўжывання памяншальна-ласкальных формаў устарэлых слоў, якія аўтар выкарыстоўвае для выражэння:

– пагардлівых адносін аднаго героя да другога: Ты не *кароль*. Ты *каралёк*. *Кароль* Уладзімір сядзіць у Полацку [18]; Забі мяне, брудны палахлівы *каралёк* [19]; Чаму яна, Дабранега, не *чалядзінка*? [20] і інш.;

– неабяжывах адносін аднаго героя да другога: Не плач, *княгінечка*, не плач, зязюлечка. З-за чаго басу губіш, маладосць сушыш? [21]; *Княгінохна-матухна* наша залатая, не ведаю [22] і інш.

Заклучэнне. Устарэлая лексіка беларускай мовы дае багаты матэрыял для даследавання. У рамане «Меч князя Вячкі» пісьменнік выкарыстоўвае пасіўную лексіку з мэтай стварэння каларыту мінуўшчыны, характарыстыкі вобразаў герояў і інш.

Спіс цытуемых крыніц

1. Шынкарэнка В. К. Прынцып гістарызму і яго мастацкая рэалізацыя ў творчасці У. Караткевіча // Вес. АН БССР. Сер. грамад. навук. Мінск : Навука і тэхніка, 1984. № 6. С. 158.
2. Булыка А. М. Даўнія запазычанні беларускай мовы Мінск : Навука і тэхніка, 1972. 384 с.
3. Арочка Л. І. Устарэлая лексіка як сродак адлюстравання гістарычнага мінулага беларускага народа // Знакамітая постаць : матэрыялы V грамад.-паліт. чытанняў, прысвеч. пам. К. Лышчынскага ; навук. рэд. І. І. Акінчыц. Брэст, 1997. С. 83—87.
4. Дайнека Л. Меч князя Вячкі. След ваўкалака : раманы : для ст. шк. узросту / маст. В. І. Кліменка. Мінск : Юнацтва, 1993. 606 с.
5. Там жа. С. 16.
6. Там жа. С. 45.
7. Там жа. С. 33.
8. Там жа. С. 36.
9. Там жа. С. 64.
10. Русецкі А. У. Караткевіч: праз гісторыю ў сучаснасць. Мінск : Маст. літ., 1991. 285 с.
11. Дайнека Л. Меч князя Вячкі. След ваўкалака. С. 144.
12. Там жа. С. 119.
13. Там жа. С. 99.
14. Там жа. С. 30.
15. Там жа. С. 35.
16. Там жа. С. 54.
17. Там жа. С. 142.
18. Там жа. С. 42.
19. Там жа. С. 43.
20. Там жа. С. 87.
21. Там жа. С. 167.
22. Там жа. С. 174.

УДК 811.161.137:82–31Григорьева

С. М. Столяр

Учреждение образования «Барановичский государственный университет», Барановичи

УСТАРЕВШАЯ ЛЕКСИКА В РОМАНЕ О. ГРИГОРЬЕВОЙ «ТЕНЬ ВОЛКА»: ФУНКЦИОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ АРХАИЗМОВ

Введение. Устаревшая лексика русского языка является составляющей пассивного словарного запаса. Устаревшие слова различаются не только степенью архаизации, но и причинами, которые привели их в разряд устаревших. С этой точки зрения, как отмечают учёные, устаревшую лексику можно разделить на историзмы и архаизмы. Историзмы — это слова, вышедшие из употребления потому, что исчезли из жизни предметы, явления, которые их обозначали. Архаизмы — это слова, обозначающие предметы, явления, существующие в настоящее время; по различным причинам архаизмы были вытеснены из активного употребления другими словами. Следовательно, архаизмы имеют синонимы в активном словаре. Этим они отличаются от историзмов [1, с. 41]. Актуальность их исследования связана с углублением знаний в области устаревшей лексики и обусловлена изучением устаревшей лексики как средства стилизации в произведениях художественной литературы.

Одним из современных авторов, использующих в своих произведениях устаревшую лексику, является О. Григорьева, петербургская писательница, наиболее известная циклами романов «Берсерк», «Колдун» и «Старая Ладога». Роман «Тень волка» (2007), входящий в цикл «Старая Ладога», — это художественное произведение, созданное в жанре фэнтези. Автор повествует о приключениях поселенцев болот, людей, верящих в потусторонние силы и поклоняющихся многочисленным богам и божкам.

Писательница создаёт свои произведения в жанре так называемого «исторического фэнтези», которое, по словам журналиста и литературного критика Б. Невского, «не отдельное направление, а авторский приём, привязка сказочно-магической фантастики к реальному прошлому или его героям. У каждого писателя — свой подход к использованию этого приёма, но несколько общих методов здесь выделить можно».

Один из популярных методов — сюжет книги, который разворачивается в мире, «позаимствованном» из реальной истории, разумеется, с некоторыми изменениями. Большое значение авторы таких произведений придают псевдорреалистическому фону, почти неотличимому от нашего прошлого [2].

Основная часть. Цель нашего исследования — рассмотреть особенности употребления устаревшей лексики, в частности архаизмов в романе О. Григорьевой «Тень волка».